Łódź Szekspirowi
w 450. rocznicę urodzin

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Wystawę zorganizowało Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich,
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych (Katedra Studiów Brytyjskich i Krajów Wspólnoty Brytyjskiej),
Wydział Filologiczny (Zakład Dramatu i Dawnej Literatury Angielskiej) oraz Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

redakcja
Krystyna Kujawińska Courtney, Magdalena Cieślak, Agnieszka Rasmus, Monika Sosnowska

Krystyna Kujawińska Courtney, Monika Sosnowska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Katedra Studiów Brytyjskich i Krajów Wspólnoty Brytyjskiej, Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich

Magdalena Cieślak, Agnieszka Rasmus – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Zakład Dramatu i Dawnej Literatury Angielskiej, Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich

SKŁAD I ŁAMANIE
Oficyna Wydawnicza Edytor.org

© Copyright by Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2014
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Wydanie I. W.06744.14.0.I

Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich

XIV Festiwal Nauki, Techniki i Sztuki w Łodzi

ISBN WUŁ 978-83-7969-413-6
ISBN ŁTN 978-83-60655-75-7

Łódzkie Towarzystwo Naukowe
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

Spis treści

Słowo wstępne

1 Krystyna Kujawińska Courtney 4

Antoni Różalski, Prorektor ds. Nauki UŁ 7

Tomasz Domański, Dziekan Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych 10

Piotr Cap, Prodziekan ds. Naukowych Wydziału Filologicznego UŁ 13

2 Mariola Augustyniak
Szekspir w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego 14

3 Monika Sosnowska
Szekspir na Uniwersytecie Łódzkim 17

4 Katarzyna Jasińska
Szekspir na scenie Teatru Wielkiego w Łodzi 21

5 Magdalena Cieślak
Szekspir w łódzkich teatrach 23

6 Agnieszka Rasmus
Szekspir w filmie 27

Podziękowania

Serdecznie dziękujemy Panu prof. dr hab. Łukaszowi Boguckiemu, Dyrektorowi Instytutu Anglistyki UŁ, za wsparcie finansowe, bez którego nie powstałaby wystawa.

Jesteśmy wdzięczni Panu prof. dr hab. Antoniemu Różalskiemu, Prorektorowi ds. nauki UŁ, Pani prof. dr hab. Elżbiecie Żądzińskiej, Dziekan Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska UŁ, oraz Panu prof. dr hab. Tomaszowi Domańskiemu, Dziekanowi Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ, za uświetnienie wystawy swoją obecnością.

Pragniemy również podziękować Panu Tomaszowi Piestrzyńskiemu, Dyrektorowi Biblioteki UŁ, za umożliwienie zorganizowania wystawy na terenie Biblioteki oraz udostępnienie zbiorów. Podziękowania kierujemy także do Pani Marioli Augustyniak, Z-cy Dyrektora, oraz do Pań kustosz – Marzeny Kowalskiej i dr Ireny Łabiszewskiej – za zaangażowanie w przygotowanie wystawy.

Ponadto za udostępnienie kostiumów i rekwizytów uprzejmie dziękujemy Dyrekcji Teatru im. Stefana Jaracza oraz Teatru Nowego w Łodzi; Kierownik działu literackiego Teatru Wielkiego, Pani Katarzynie Jasińskiej. Panu Filipowi Jesionkowi jesteśmy wdzięczni za fantastyczne zdjęcia.

Szanowni Państwo,

Oddajemy Państwu do rąk, a prawdę mówiąc na ekran komputera, katalog wystawy „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin", która miała miejsce w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego i trwała od dnia 7 kwietnia do dnia 1 maja 2014 r.

Wystawę zorganizowało Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich przy współpracy:

- Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych (Katedra Studiów Brytyjskich i Krajów Wspólnoty Brytyjskiej)
- Wydziału Filologicznego (Zakład Dramatu i Dawnej Literatury Angielskiej) oraz
- Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

Wydarzenie to nie mogłoby się odbyć bez zaangażowania pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

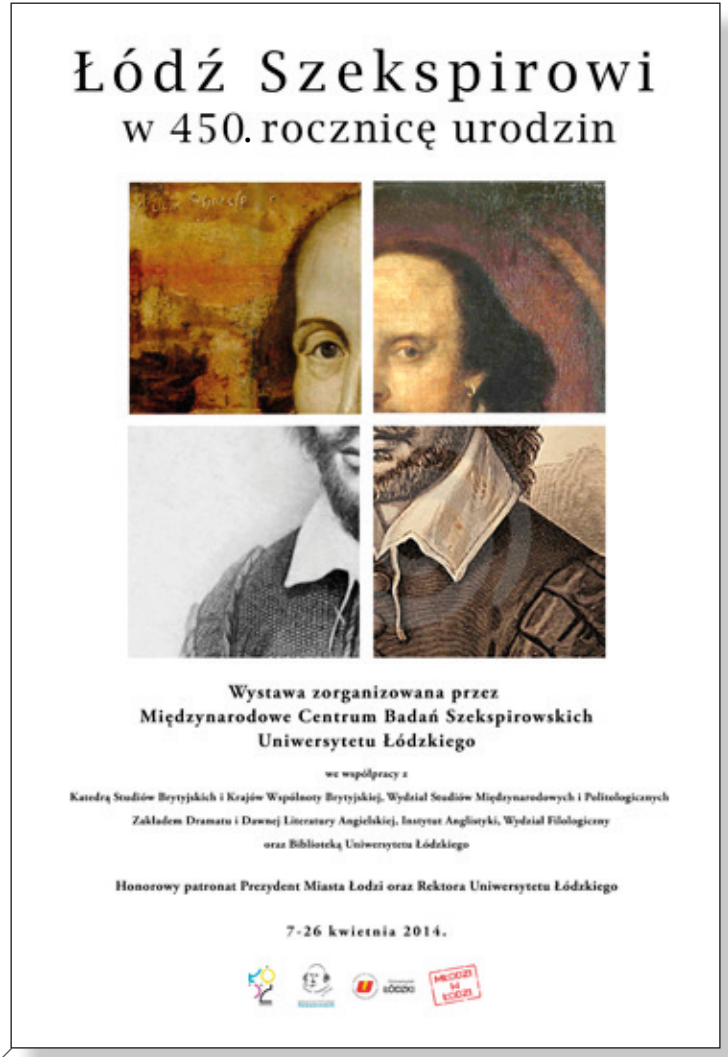

Plakat wystawy „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin"

1 Słowo wstępne

Prof. zw. dr hab. Krystyna Kujawińska Courtney

Kiedy w 1964 roku obchodzono 400. rocznicę urodzin Szekspira, środowisko łódzkie, niestety, nie włączyło się aktywnie w różnorodne imprezy świętujące to wydarzenie zarówno w Polsce jak i zagranicą. Jedynym elementem uświetnienia rocznicy była wówczas wystawa przygotowana przez British Council, którą pokazywano w Warszawie, Krakowie i właśnie Łodzi. Wystawa przedstawiała współczesne prace autorów anglojęzycznych oraz obrazy przedstawiające Szekspira wraz z fotografiami wybranych wystawień jego sztuk przez Royal Shakespeare Company.

Przyczyn tej sytuacji było z pewnością wiele. Jedną z nich, można domyślać się, była szczególna rola naszego miasta na ówczesnej mapie polskiej kultury. Do pewnego stopnia odzwierciedlała ją opinia na temat łódzkich związków z Szekspirem wygłoszona w 1867 r. Kiedy w owym roku zmarł nagle w Łodzi podczas swego europejskiego tournée Ira Aldridge (ur. w 1807 w Nowym Jorku), pierwszy czarnoskóry tragik szekspirowski, jeden z warszawskich dziennikarzy skwitował ten fakt w Tygodniku Ilustrowanym (24 sierpnia, 1867 r.) zapytaniem: Kto mógłby się spodziewać, ze Otello, Makbet, Szajlok umrą w Łodzi, mieście fabryk, które z powodu swej natury nigdy nie miała kontaktów z Szekspirem, co dopiero ze stworzonymi przez niego bohaterami?

Wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin” w budynku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Organizatorzy wystawy (od lewej): dr Agnieszka Rasmus, dr Magdalena Cieślak, prof. dr hab. Krystyna Kujawińska Courtney, dr Monika Sosnowska

Jak niniejszy katalog wskazuje, aktualnie Łódź wpisuje się swoimi imponującymi osiągnięciami, m.in. naukowymi, teatralnymi, filmowymi, operowymi a także powiększającymi się zbiorami starodruków, nie tylko w Polski, ale i w ogólnoświatowy trend zainteresowań twórczością Szekspira.

Serdecznie dziękujemy wszystkim organizacjom kultury i nauki, które tak aktywnie włączyły się w przygotowanie wystawy i katalogu. Mamy jednocześnie nadzieje, że 500. rocznica urodzin Szekspira będzie jeszcze większym wydarzeniem w naszym mieście. Pozwolę sobie zakończyć cytatem z jednej z jego sztuk, „Strong reasons make strong actions" (Król Jan, 3.4), wierząc, że zarówno mieszkańcy jak i władze naszego miasta w dalszym ciągu będą nieustannie zabiegać o kultywowanie obecności Szekspira, nieodłącznej części promocji i rozwoju kulturotwórczej roli Łodzi w Polsce i na świecie.

Życząc przyjemnej lektury z serdecznościami,

Prof. zw. dr hab. Krystyna Kujawińska Courtney

Szanowni Państwo,

7 kwietnia 2014 r. w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego została otwarta, przygotowana przez Centrum Badań Szekspirowskich UŁ, wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin".

Otwarcie wystawy poprzedziła sesja popularno-naukowa „Szekspir i popkultura: film, reklama i gry komputerowe". Oba wydarzenia zgromadziły dużą liczbę zainteresowanych.

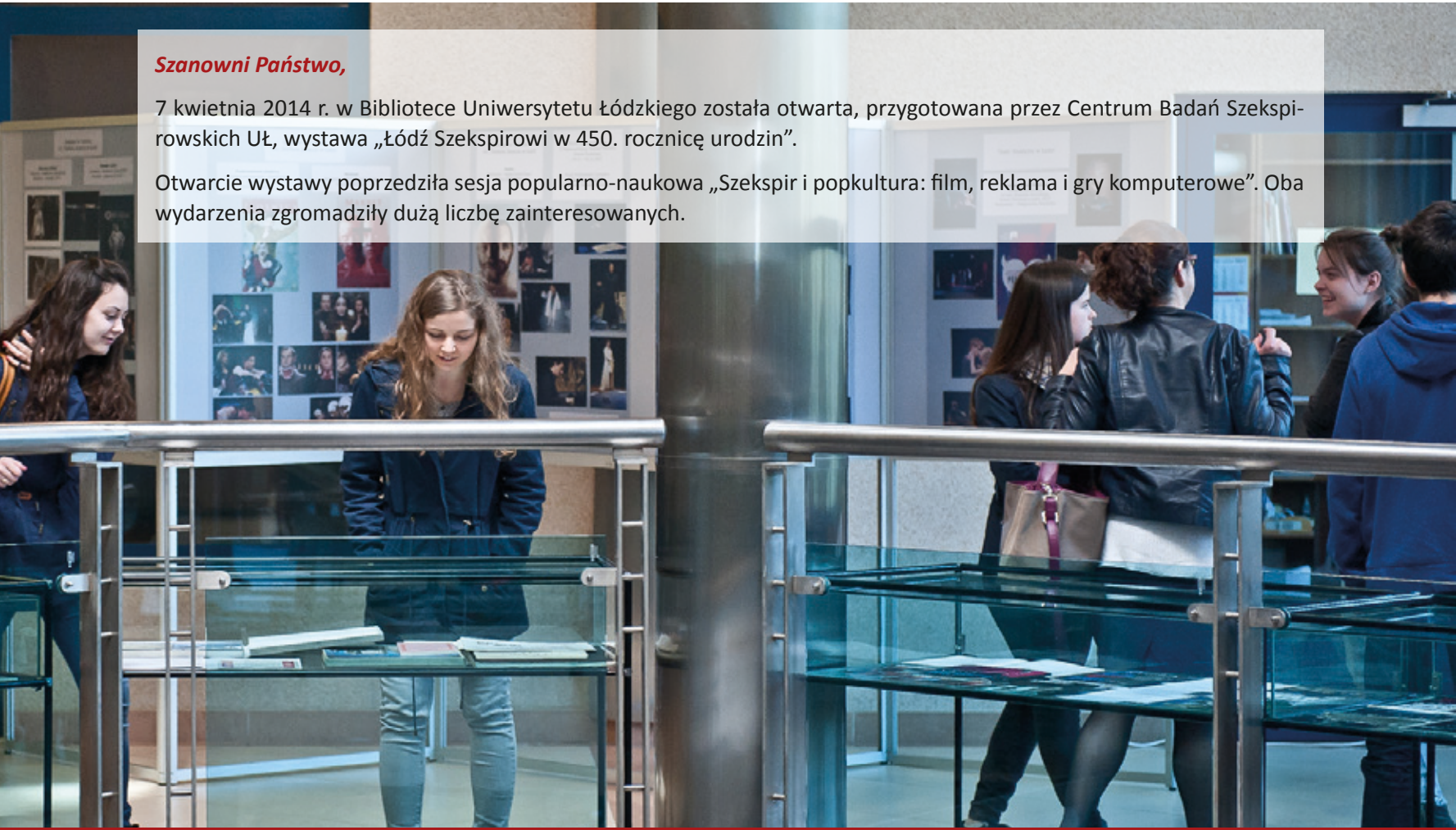

Wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin" w budynku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Wystawa zrobiła na mnie bardzo duże, pozytywne wrażenie, które, jak wiem z przekazanych mi podczas otwarcia opinii, podzielili uczestnicy spotkania. Należą się słowa szczerego uznania organizatorom – zespołom wspomnianego wyżej Centrum i BUŁ – za zgromadzenie i udostępnienie do obejrzenia dawnych i współczesnych tłumaczeń dzieł Szekspira, prac na temat jego twórczości, opublikowanych przez łódzkich badaczy.

Wielkie ważenie zrobił na mnie osobiście swoisty przegląd wystawień dzieł Szekspira w łódzkich teatrach. Zgromadzono nie tylko programy i zdjęcia z przedstawień teatralnych, ale także fragmenty dekoracji, wybrane rekwizyty i kostiumy aktorów.

Wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin” w budynku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Warte odnotowania są też przypomniane na wystawie programy koncertów w Filharmonii Łódzkiej i przedstawień w Teatrze Wielkim w Łodzi, związane z twórczością Szekspira. Wymienione zbiory uzupełnił pokaz kolekcji adaptacji filmowych tego autora i prezentacja przedmiotów związanych z jego kultem.

Uniwersytet Łódzki organizując wystawę „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin" włączył się w światowe obchody okrągłej rocznicy urodzin twórcy. Wystawa była też jednym z najważniejszych wydarzeń 14. Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki w Łodzi, który odbywał się w dniach 7–14 kwietnia 2014 r. Jak co roku, w ramach festiwalu prezentowane są nie tylko osiągnięcia czysto naukowe, czy praktyczne – techniczne łódzkich uczonych, ale także ich aktywność na pograniczu nauki i sztuki. Organizatorzy wystawy zaprezentowali taki interdyscyplinarny obszar aktywności i osiągnięcia w tym zakresie na przykładzie badań twórczości Szekspira i jej odbioru społecznego. Powystawowy katalog stanowi podsumowanie wystawy, a do jego lektury zapewne będziemy wracali, chcąc przypomnieć sobie miłe wrażania jakie przeżyliśmy.

Wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin” została zorganizowana przez zespół Międzynarodowego Centrum Badań Szekspirowskich, funkcjonujący na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ i kierowany przez Panią prof. zw. dr hab. Krystynę Kujawińską Courtney. Współorganizatorami tego wydarzenia byli: Biblioteka Główna UŁ oraz Wydział Filologiczny UŁ.

Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich z uwagi na swą aktywność naukową jest cenione zarówno w kraju, jak i zagranicą. Jego filozofia doskonale wpisuje się także w program interdyscyplinarnych międzynarodowych studiów kulturowych, realizowanych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ.

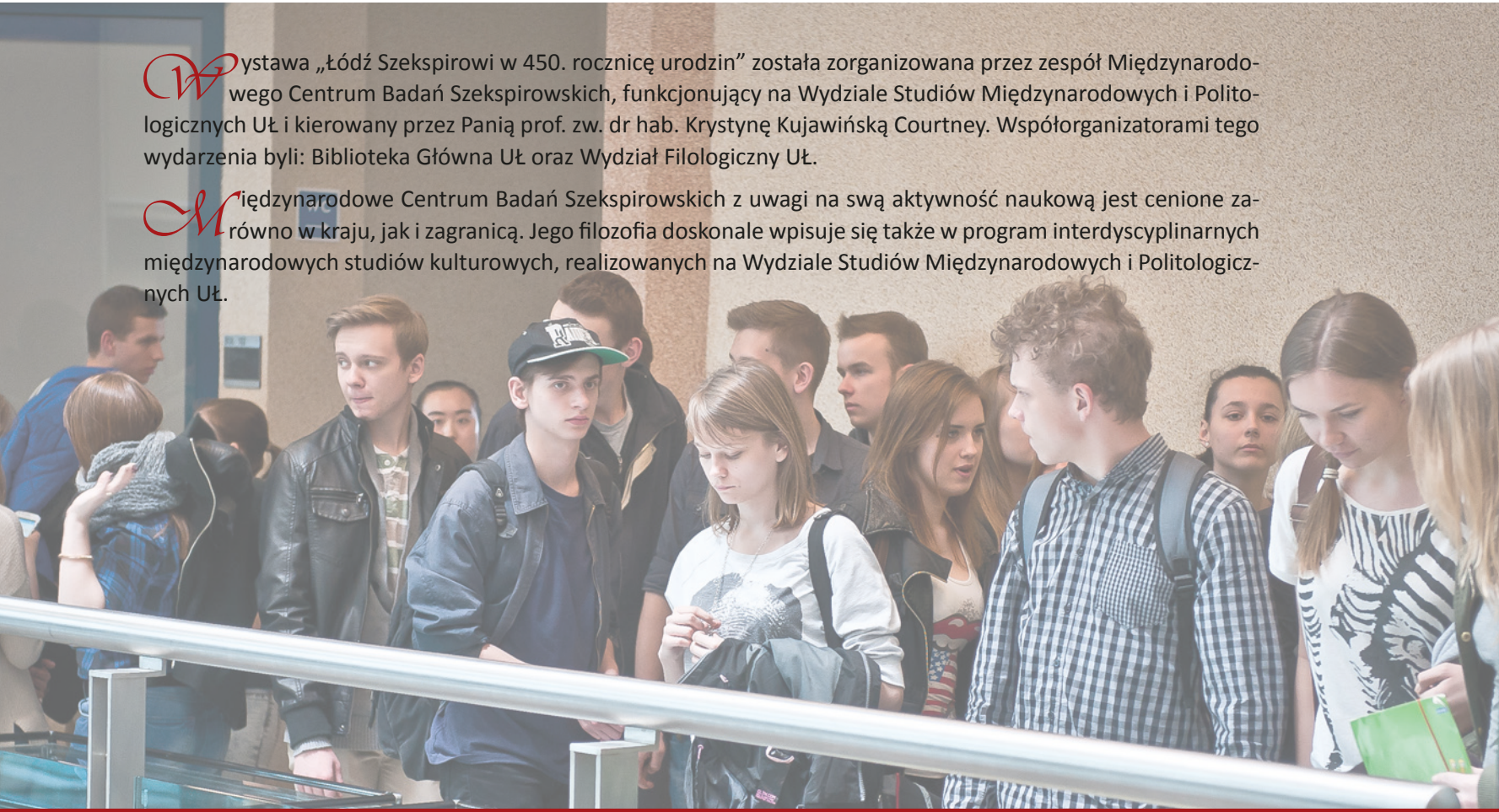

Wystawa „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin” w budynku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

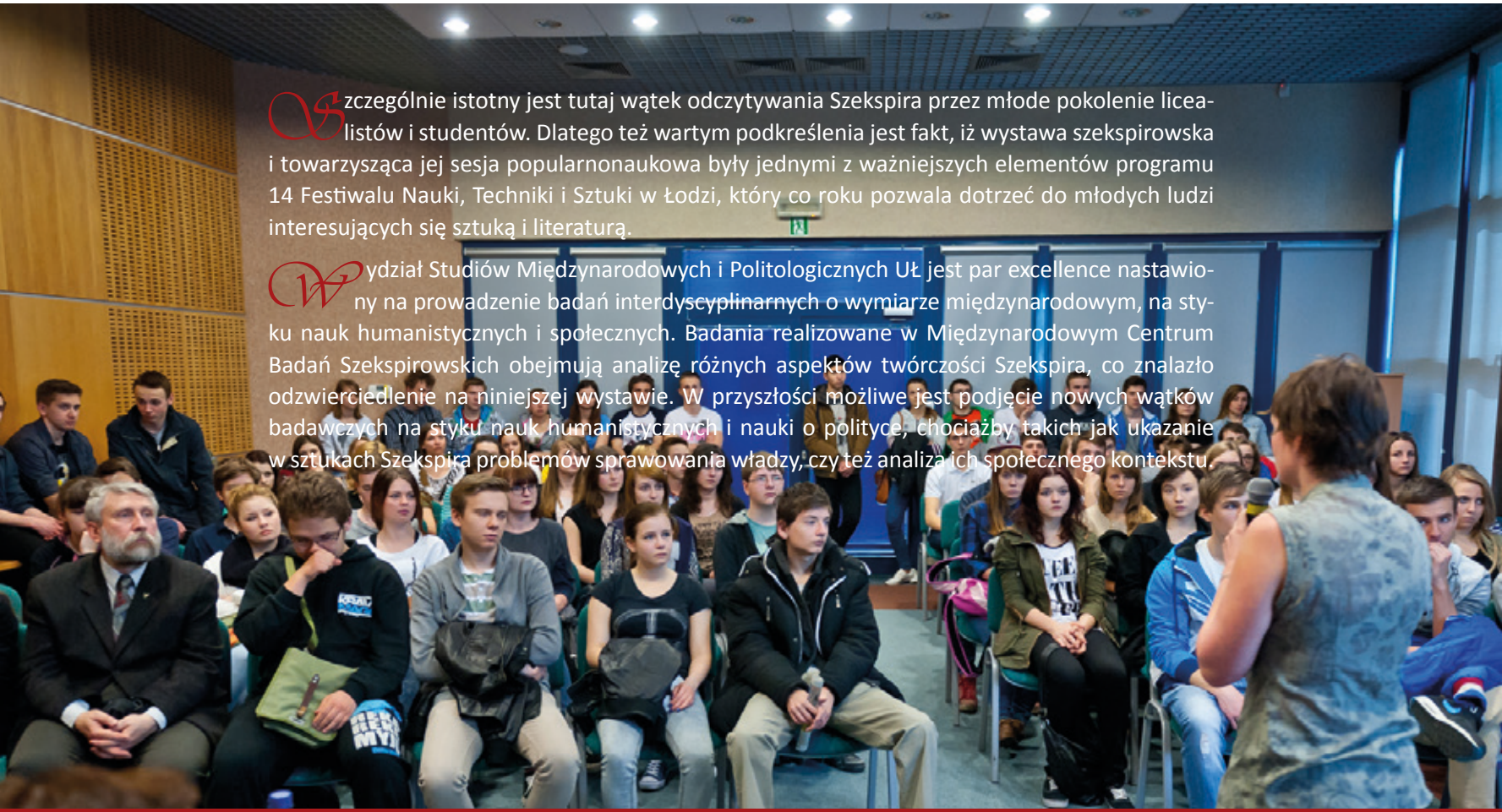

Szczególnie istotny jest tutaj wątek odczytywania Szekspira przez młode pokolenie licealistów i studentów. Dlatego też wartym podkreślenia jest fakt, iż wystawa szekspirowska i towarzysząca jej sesja popularnonaukowa były jednymi z ważniejszych elementów programu 14 Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki w Łodzi, który co roku pozwala dotrzeć do młodych ludzi interesujących się sztuką i literaturą.

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ jest par excellence nastawiony na prowadzenie badań interdyscyplinarnych o wymiarze międzynarodowym, na styku nauk humanistycznych i społecznych. Badania realizowane w Międzynarodowym Centrum Badań Szekspirowskich obejmują analizę różnych aspektów twórczości Szekspira, co znalazło odzwierciedlenie na niniejszej wystawie. W przyszłości możliwe jest podjęcie nowych wątków badawczych na styku nauk humanistycznych i nauki o polityce, chociażby takich jak ukazanie w sztukach Szekspira problemów sprawowania władzy, czy też analiza ich społecznego kontekstu.

Sesja popularno-naukowa „Szekspir i popkultura: film, reklama i gry komputerowe”

Ważnym problemem badawczym pozostanie jednak zawsze kwestia międzynarodowej recepcji twórczości Szekspira. Centrum bardzo konsekwentnie dokumentuje obecność sztuk Szekspira na deskach scen polskich, w tym również łódzkich, a wystawa stanowi interesujący przegląd tego ogromnego dorobku.

Oryginalna koncepcja wystawy oraz towarzysząca jej sesja adresowana do młodzieży – były doskonałym elementem popularyzacji obecności Szekspira w polskim życiu kulturalnym oraz formą promocji międzynarodowych studiów kulturowych. Studia te, realizowane na WSMIP w ramach unikatowego programu, dają młodym ludziom ogromną szansę także na nowe spojrzenie na problemy kultury w różnych wymiarach. Stąd też wystawa i organizacja sesji popularno-naukowej pt. „Szekspir i popkultura: film, reklama i gry komputerowe" wydają się być dobrym zaproszeniem do dyskusji z młodymi ludźmi na temat współczesnego odbioru oraz rozumienia twórczości Szekspira.

Sesja popularno-naukowa „Szekspir i popkultura: film, reklama i gry komputerowe"

Zorganizowana przez Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich wystawa odzwierciedliła szereg priorytetów naukowych (oraz popularyzacji nauki) Wydziału Filologicznego UŁ, współorganizatora wystawy. Należą do nich umiędzynarodowienie i interdyscyplinarność badań, a także – co niezmiernie istotne – wskazywanie nowych, nie odkrytych dotąd wątków osadzających klasyczne podejścia i obiekty badań we współczesnym, wielokierunkowym kanonie nauki. Pytanie Organizatorów „Czy Szekspir jest ‚pop'" należy zatem traktować globalnie i systemowo – jako zachętę do poszerzenia perspektywy naukowej o badania nad rekontekstualizacją treści klasycznych w kompleksowej rzeczywistości świata dzisiejszego.

Gablota „Szekspir w kulturze popularnej"

2 Szekspir w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Mariola Augustyniak

Z okazji wystawy „Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin” warto wspomnieć o dziełach Williama Szekspira zgromadzonych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, w której murach ekspozycja ta została zaprezentowana. Wśród bogatych zbiorów znajdziemy zarówno dzieła zebrane, wybory jak i poszczególne utwory, w oryginale lub w przekładach. Wiele z nich to wydania z XIX i początku XX wieku, ale nie brak również wydań nowszych.

Wśród przekładów najliczniej reprezentowane są, oczywiście, utwory polskojęzyczne, jednak spotkamy także tłumaczenia na język rosyjski, niemiecki, włoski, francuski, a nawet dwa dramaty przetłumaczone na esperanto. Jednym z nich jest „Hamlet” w przekładzie samego Ludwika Zamenhofa, drugi to „Sen nocy letniej” w tłumaczeniu Louise Briggs.

Wśród znakomitych edycji utworów Williama Szekspira w zbiorach naszej biblioteki znajdziemy między innymi „Dzieła dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira)" w trzech tomach, pod red. J.I. Kraszewskiego, z drzeworytami H.C. Selousa, z lat ok. 1875–1877, „Shakespeare's tragedy of Hamlet" z 1910 roku z ilustracjami W.G. Simmondsa, osiem tomów „The Pictorial Edition of the Works of Shakspere" oraz szesnastotomowe wydanie „The complete works of Shakespeare" z 1887 roku z przepięknymi fotograwiurami.

Do szczególnie cennych wydań należą stare druki, a wśród nich pierwsze kompletne tłumaczenie dzieł Szekspira na język niemiecki, w przekładzie J. J. Eschenburga, William Shakespeares Schauspiele, wydane w trzynastu tomach w Zurychu w latach 1775/82. Z nowszych wydań na wyjątkową uwagę zasługuje bibliofilski druk „Sonet LV", wydany w czterechsetną rocznicę urodzin Williama Szekspira, w tłumaczeniu J. Pietrkiewicza, opracowany graficznie przez W. Chomicza.

Warto również wspomnieć o dwujęzycznym, angielsko-polskim wydaniu „Sonetów" w ramach serii „Biblioteka Poetycka Wydawnictwa a5", do którego dołączono płytę z nagraniami wybranych sonetów w interpretacji M. Kondrata z muzyką G. Turnaua. Teksty Williama Szekspira często wykorzystywano w utworach muzycznych. Były to nie tylko pieśni, głównie do słów sonetów, ale także duże utwory – opery lub uwertury symfoniczne. W zbiorach Sekcji Muzykaliów BUŁ znajdziemy zarówno nuty utworów muzycznych, zainspirowanych twórczością Williama Szekspira, jak np. „Marsz do czwartego aktu tragedii Hamlet" Stanisława Moniuszki z 1873 roku, „Wesołe kumoszki z Windsoru" Nicolai Otto, „Hamleta" Thomasa Ambroise z ok. 1900 r., jak i nagrania, m.in. fragment muzyki do sztuki „Otello" w wykonaniu Marka Grechuty czy też balet „Romeo i Julia" Sergiusza Prokofiewa.

Przytoczone tytuły stanowią jedynie nieliczne przykłady obecności Williama Szekspira w naszych zbiorach, świadczące o tym, że jego twórczość, sięgająca ponad czterystu lat wstecz, jest w stanie pokonać upływ czasu i zapewnić autorowi pamięć kolejnych pokoleń, jak to przewidział w słowach Sonetu LV:

Marmur, pomniki książąt złotem kryte
Mocy tych rymów nigdy nie przeżyją;
Bo wciąż lśnić będzie imię twe, tu ryte
W słowach, gdy głazy w pleśni czasu zgniją.

Nie jest łatwym zadaniem, ani uczenie Szekspira, ani uczenie się o Szekspirze i jego twórczości. Trudność nie wynika jednak z faktu nieprzystępności samej twórczości czy też treści przekazywanych w ramach kursu uniwersyteckiego, ale raczej z nastawienia wyniesionego z wcześniejszych lat edukacji szkolnej i licealnej.

W świadomości młodzieży Szekspir nadal funkcjonuje jako muzealny eksponat czy też praktycznie nietykalny klasyk, którego wysublimowane metafory i niecodzienna składnia wręcz zniechęcają do czytania/oglądania.

Takie przekonanie rodzi konkretne nastawienie studentów, z którym muszą zmierzyć się niektórzy wykładowcy – miłośnicy Szekspira. Ich zadaniem jest odpowiednio przygotowany kurs, czyli taki, który nie dość, że zmieni zakurzonego Szekspira w poruszającego współczesne kwestie dramatopisarza, ale także pozwoli na aktywne zaangażowanie w zajęcia.

Wybrane publikacje pracowników UŁ poświęcone Szekspirowi

3 Szekspir na Uniwersytecie Łódzkim

Monika Sosnowska

Warto w tym miejscu przypomnieć jakie kursy szekspirowskie proponowano dotychczas na Uniwersytecie Łódzkim. Najbliżej do Szekspira mają (co oczywiste) wykładowcy na Wydziale Filologicznym, przede wszystkim angliści. W pierwszej kolejności trzeba uhonorować **prof. Witolda Ostrowskiego** – współtwórcę łódzkiej anglistyki i znakomitego znawcę dorobku Szekspira – który utorował drogę dla kolejnych szekspirologów na Uniwersytecie Łódzkim.

Wspomnieć należy o prowadzonych dawniej w Instytucie Anglistyki proseminariach poświęconych twórczości stratfordczyka, kursie „Dramat do XIX wieku", którego ważny element stanowił Szekspir i teatr elżbietański oraz o prekursorskiej roli **prof. Ireny Janickiej-Świderskiej**, której zamierzeniem było uczenie Szekspira w praktyce w ramach specjalizacji „Teaching English Through Drama", gdzie studenci przygotowywali spektakle na podstawie dramatów Szekspira. Zasługą prof. Janickiej-Świderskiej było m.in. wyreżyserowanie z udziałem studentów *Snu nocy letniej*. Kolejną próbę wystawienia Szekspira ze studentami podjęła **dr Magdalena Cieślak**, biorąc na warsztat *Wieczór trzech króli*. Obecnie w ofercie Instytutu Anglistyki proponowane są seminaria poświęcone zagadnieniom takim jak: adaptacje filmowe sztuk Szekspira, obecność Szekspira w popkulturze, recykling Szekspira w literaturze i kulturze współczesnej, prowadzone przed dr Magdalenę Cieślak („Bold and Beautiful: Shakespeare and Mass Culture") i dr Agnieszkę Rasmus („Shakespeare, Film and Popular Culture").

Drugim Wydziałem, na którym studenci na pewno mają okazję spotkać się z sylwetką i osiągnięciami Szekspira, jest Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych. Dzięki ponad dziesięcioletniej pracy naukowo-dydaktycznej **prof. Krystyny Kujawińskiej Courtney**, Szekspir jest ciągle obecny w programie zajęć, czy to początkowo w formie pojedynczych wykładów na zajęciach z kultury brytyjskiej, czy też obecnie na kursach z wiedzy o teatrze, literaturze i filmie na świecie, w ramach których powstały bloki zajęć z teatru, dramatu i adaptacji dzieł Szekspira. Część zajęć odbywa się w specjalnie na ten cel przeznaczonej sali szekspirowskiej. Z inicjatywy prof. Krystyny Kujawińskiej Courtney w ofercie zajęć ogólnouczelnianych znalazł się kurs w języku obcym – „Hamlet, Sex, Lies and YouTube", mający przybliżyć Szekspira studentom wszystkich kierunków. W szczególności na zajęciach tych przedstawiane jest popkulturowe oblicze dramatopisarza, który może poszczycić się nieśmiertelnością również w związku z nawiązywaniem do jego twórczości przez społeczność internetową, w tym użytkowników YouTube. Tutaj, jak pokazują statystyki, Szekspir, choć w nieco zmienionej formie, jest bardzo popularnym poetą.

Kolejnym przedsięwzięciem na WSMiP było przygotowanie z okazji otwarcia Międzynarodowego Centrum Badań Szekspirowskich w 2012 r. przedstawienia Hamlet chuligański z udziałem studentów kierunku międzynarodowe studia kulturowe. Grupa studentów I roku pod kierownictwem **dr Moniki Sosnowskiej** wystawiła kabaretowo-parodystyczną wersję *Hamleta* według **Jeremiego Przybory**.

Wreszcie bardzo ważną częścią obecności Szekspira na Uniwersytecie Łódzkiem jest cykl wykładów gościnnych organizowanych zarówno dla studentów, jak i dla wykładowców przez prof. Kujawińską Courtney. Od kwietnia 2012 r. MCBS zorganizowało kilka wykładów otwartych w języku polskim i angielskim:

1) prof. Grace Ioppolo, University of Reading, Wielka Brytania "Late Shakespeare: Writing and Rewriting Shakespeare? (kwiecień 2012);
2) prof. Mario Domenichelli, University of Florence, Włochy, "Shakespeare's Italy", (październik 2012);
3) dr Agnieszka Rasmus, Uniwersytet Łódzki, "Shakespeare, Film and Popculture" (grudzień 2012);
4) reżyster teatralny Grzegorz Wiśniewski, Teatr Wybrzeże, "Mój Szekspir" (styczeń 2013);
5) dr Magdalena Cieślak, Uniwersytet Łódzki, "Kicz czy wizjonerstwo? Ostentacyjny styl Kennetha Branagha w filmowych adaptacjach Szekspira" (marzec 2013)'
6) dr Agnieszka Szwach, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, "Renesans, medycyna i Szekspir" (maj 2012);
7) prof. Marvin Carlson, University of New York, USA, "What is (a) Theatre?" (październik 2013);
8) prof. John Drakakis, University of Stirling, Wielka Brytania, "English Renaissance Drama and the Aesthetics of Violence", "Shakespeare as Presentist", "Shakespeare's The Merchant of Venice", "An introductory two-lecture Hamlet" (październik 2013);
9) prof. Tina Krontiris, University of Thessaloniki, Grecja, "The Merchant of Venice and the Greek Holocaust", "Shakespeare and Aristotle", "Gender, Adolescence, and Renaissance Culture" (listopad 2013);
10) prof. Jose Manuel Gonzalez Fernandez de Sevilla, University of Alicante, Hiszpania, "Shakespeare as Cultural Catalyst", "Cervantes´ and Shakespeare´s Closest Encounters in Cardenio", "Shakespeare´s Other Literary Lives: The Bard Living Presence in Literary Studies", "Recent Theatre Productions of Shakespeare in Spain" (listopad 2013);
11) prof. David Fuller, Durham University, Wielka Brytania, "Reading Aloud: Performance as Interpretation?, "King Lear", "'Hamlet': Sex, Lies, Power Struggles and Performance", "'Myriad-minded?': Shakespeare as an International Figure", "Othello and Christianity" (kwiecień 2014);
12) prof. Ton Hoenselaars, University of Utrecht, Holandia, "Shakespeare: How and Why"; "Shakespeare behind Barbed Wire", "Hamlet, Europe, and the Great War", "Shakespeare in France", "Hitler and Shakespeare" (maj 2014).

Z udziałem zagranicznych i polskich naukowców Uniwersytet Łódzki stara się przybliżać swoim studentkom i studentom Szekspira w różnych odsłonach i przy pomocy atrakcyjnych środków: począwszy od zajęć seminaryjnych i konwersatoryjnych, przez aktywne uczestnictwo w przedstawieniach szekspirowskich, po prezentacje multimedialne na wykładach szekspirologów, którzy doskonale wiedzą jak przydatna jest znajomość dzieł Szekspira, który pozostaje najchętniej i najczęściej kulturowo „aktualizowanym" twórcą wszech czasów.

Libretto to w języku włoskim „książeczka", co w zestawieniu z dziełami giganta światowej dramaturgii brzmieć może niezbyt poważnie. Tak zresztą przez lata traktowano libretta operowe – jako utwory literackie niepełne, niewartościowe, ani literackie, ani muzyczne. Nic bardziej mylnego. Zdaniem literaturoznawcy Klausa Günthera Justa, „libretto operowe było wytworem refleksji o literaturze, o jej tematach i o jej motywach. Od samego początku istnienia libretto wykorzystywało bowiem wstępnie uformowane tworzywa i tematy, a odzwierciedlając je konkretyzowało w każdym poszczególnym przypadku ich treści w świecie gry i w zwierciadle sztuki scenicznej".

William Szekspir bezapelacyjnie zajmuje pierwsze miejsce wśród dramatopisarzy, których dzieła stały się inspiracją dla librecistów i kompozytorów, pozostawiając daleko w tyle Goethe'go, Schillera, Hugo i Racine'a. Na scenie Teatru Wielkiego w Łodzi Szekspir zaistniał po raz pierwszy jako autor „Romea i Julii". Wybitny polski choreograf, ówczesny kierownik zespołu baletowego naszego Teatru, Witold Borkowski wybrał dzieło Sergiusza Prokofiewa. Premiera odbyła się 13 września 1969 roku, kierownictwo muzyczne sprawowali Zygmunt Latoszewski i Józef Klimanek a autorem scenografii był Jerzy Masłowski. Niezapomnianą Julią była wówczas Iwona Wakowska, utalentowana tancerka, pełna czaru i wdzięku.

Ponownie tragiczne dzieje młodych kochanków z Werony mogliśmy oglądać w 1992 r. w choreografii Gaya Veredona do muzyki Hectora Berlioza i w 2009 r. Tym razem autorską wersję dzieła do muzyki Prokofiewa zrealizował Jerzy Makarowski, z efektowną scenografią Ryszarda Kai. Nie była to pierwsza choreografia przygotowana przez Makarowskiego dla Teatru Wielkiego. 23 kwietnia 1994 r. odbyła się premiera „Makbeta" – autorskiego spektaklu tego choreografa do muzyki Ennio Morricone. „Makbet" pojawił się na naszej scenie jeszcze dwukrotnie, w wersji operowej, ze wspaniałą muzyką Giuseppe Verdiego, *nota bene* wielkiego miłośnika Szekspira. W 1999 r. wyreżyserował spektakl Laco Adamik, a w 2005 r. Tomasz Konina. W obydwu inscenizacjach kierownictwo muzyczne sprawował Tadeusz Kozłowski, jeden z najwybitniejszych polskich dyrygentów operowych.

Można śmiało powiedzieć, że Verdi był zafascynowany twórczością Szekspira. Należy żałować, że nie zdołał skomponować muzyki do „Hamleta", choć miał już zamówione libretto. Sądzę jednak, że najwybredniejszych nawet miłośników opery musiały usatysfakcjonować inscenizacje verdiowskiego „Otella" pod batutą Bogusława Madeya, w reżyserii Sławomira Żerdzickiego i scenografią Wiktora Zina w 1976 r. oraz „Falstaffa" pod kierunkiem Marco Balderi'ego z gościnnym udziałem światowej sławy barytona Renato Brusona w 2002 r.

Wielkim sukcesem naszego Teatru była premiera 26 października 1985 r. baletu Graya Veredona „Sen nocy letniej" do muzyki Felixa Mendelssohna-Bartoldy'ego z rewelacyjną Ewą Wycichowska w partii Tytanii.

Z inną komedią szekspirowską zmierzył się w 1973 r. Krzysztof Pankiewicz, legendarny już dzisiaj scenograf i reżyser, wystawiając bajecznie barwne „Wesołe kumoszki z Windsoru" Otto Nicolai.

Na zakończenie pragnę wspomnieć niezwykłą premierę „Juliusza Cezara" Georga Friedricha Haendla wystawioną dla uczczenia 250. rocznicy śmierci kompozytora, wspólnymi siłami łódzkich uczelni artystycznych, tj. Akademii Muzycznej im. G. i K. Bacewiczów, Akademii Sztuk Pięknych im. Wł. Strzemińskiego i PWSFTviT im. L. Schillera oraz Teatru Wielkiego w Łodzi, pod kierownictwem muzycznym Paula Esswooda, w reżyserii Artura Stefanowicza, scenografii Ewy Bloom-Kwiatkowskiej i światłami Wojciecha Pusia. Premiera odbyła się 12 grudnia 2009 r.

5 Szekspir w łódzkich teatrach

Magdalena Cieślak

Chociaż Łódź zaistniała na mapie Polski przede wszystkim jako miasto przemysłowe, jej życie kulturalne było zawsze bogate i intensywne. Miasto czterech kultur, siedziba słynnej na całym świecie Szkoły Filmowej, gospodarz licznych festiwali – dziś tak myśli się o Łodzi. Łódzkie teatry także stają się coraz bardziej rozpoznawalne a ich sceny ściągają znanych twórców, aktorów i reżyserów.

Sztuki Szekspira to stały element repertuarów łódzkich teatrów. Ciekawostką może być fakt, że to właśnie w Łodzi miały miejsce polskie prapremiery aż trzech sztuk Szekspira. 2 kwietnia 1970 roku Teatr Powszechny jako pierwszy w Polsce pokazał „Henryka V". Reżyser, Maciej Z. Bordowicz, dostrzegł wielowymiarowość i polityczną dwuznaczność tej sztuki i zrealizował spektakl o sensie, a raczej bezsensowności, wojen. Rolę młodego, uczuciowego i zmiennego króla zagrał Eugeniusz Kamiński. 10 stycznia 1975 roku Teatr Nowy porwał się na trudną i niepopularną sztukę, „Henryka VIII". Przedstawienie wyreżyserował Jerzy Goliński, a tytułowego monarchę zagrał Bogusław Sochnacki. Choć spektaklu nadmiernie nie chwalono, Teatr Nowy tą prapremierą sięgnął do repertuaru, którym niewiele teatrów może się poszczycić. „Tytus Andronikus" także nie jest łatwą sztuką. Jej polska prapremiera otworzyła we wrześniu sezon 1987/88 w Teatrze im. Stefana Jaracza, a przedstawienie wyreżyserował Maciej Prus.

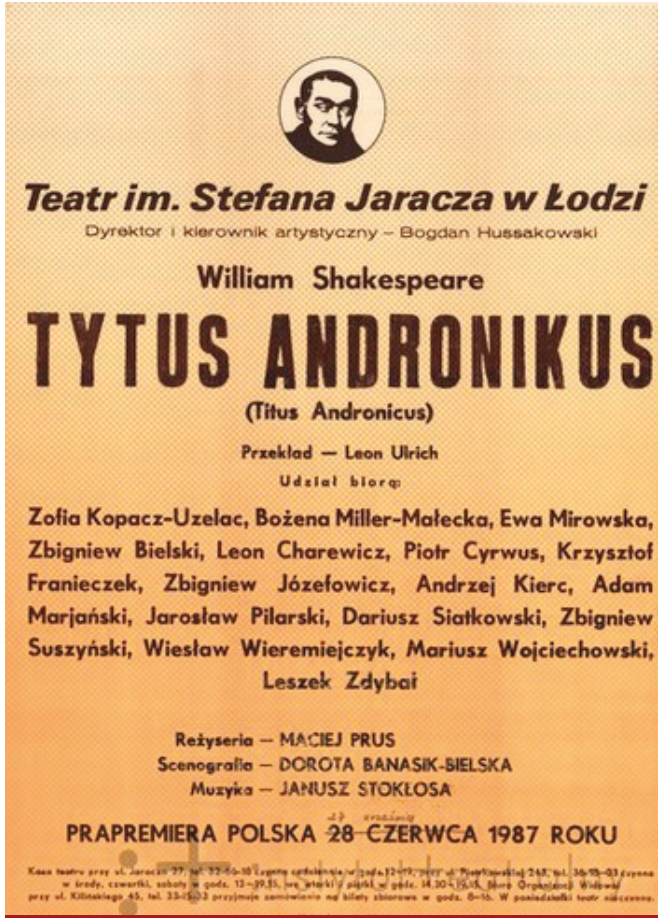

Afisz do polskiej prapremiery „Tytusa Andronikusa" w Teatrze im. Stefana Jaracza w Łodzi

Teatr im. Stefana Jaracza regularnie sięga po Szekspira. Ostatnio na deskach tego teatru odbyły się dwa spektakle, które zasługują na szczególną uwagę. W listopadzie 2012 r., w ramach II edycji Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Klasyki Światowej, „Nowa Klasyka Europy", w Teatrze im. Stefana Jaracza wystawiono „Gwałt na Lukrecji", spektakl Royal Shakespeare Company w reżyserii Elizabeth Freestone, w elektryzującym wykonaniu Camille O'Sullivan i Feargala Murray'a.

Natomiast spektakl sezonu 2011/12, „Ryszard III" w reżyserii Grzegorza Wiśniewskiego, zdobył prestiżowego Złotego Yorika, główną nagrodę w konkursie na najlepszą inscenizację dzieł dramatycznych Szekspira. Spektakl ten został także nagrodzony dwiema Złotymi Maskami – dla Grzegorza Wiśniewskiego za scenografię, oraz dla Michała Staszczaka w roli Buckinghama za najlepszą kreację aktorską męską.

Camille O'Sullivan w spektaklu „Gwałt na Lukrecji" wystawianym w Teatrze im. Stefana Jaracza w ramach II edycji festiwalu Nowa Klasyka Europy. Obok: „Ryszard III": Plakat spektaklu „Ryszard III" w Teatrze im. Stefana Jaracza w Łodzi

Reżyser nagrodzonego spektaklu, Grzegorz Wiśniewski, w styczniu 2013 roku był gościem Międzynarodowego Centrum Badań Szekspirowskich i rozmawiał ze studentami UŁ na temat pracy w teatrze z tekstem Szekspira. Przytoczone poniżej fragmenty jego wystąpienia dotykają niezwykle ważnych aspektów procesu zrozumienia i opracowania tekstu i pozwalają dostrzec wyzwanie ale i magię pracy reżysera ze sztuką Williama Szekspira.

Grzegorz Wiśniewski, styczeń 2013, Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich, UŁ (fragmenty):

Szekspir jest autorem, który zadaje ważne pytania o kondycję człowieka i, jako jeden z niewielu, nie stawia odpowiedzi. To twórca, który przez tyle wieków podlega różnym interpretacjom, a jednak kolejne „sposoby" na Szekspira nie wyczerpują całego bogactwa tkwiącego w jego sztukach. „Ryszard III" jest wczesnym utworem, owianym wielką legendą: kulawy, z garbem, z chromą ręką, wykoślawiony i niekochany przez świat, idzie po trupach po władzę. Ekstremalność tego obrazu intryguje reżyserów, stawia wysoką poprzeczkę przed aktorem, który ma wykreować tę postać. Na pierwszy rzut oka, sam temat wydaje się szalenie atrakcyjny.

Okazuje się jednak, że „Ryszard III" w praktyce realizacyjnej stwarza spore wyzwania. Przede wszystkim jest to tekst niestandardowych rozmiarów, przekraczający ramy dwugodzinnego spektaklu. Poza tym, wielu wątkom i postaciom Szekspir nie bardzo pozwala wybrzmieć, albo w ogóle ich nie puentuje. Ale najbardziej przeszkadzała mi w tym ciekawym utworze monodramowo-benefisowa struktura tekstu. Monologi Ryszarda, wyjaśniając i zapowiadając kolejne zdarzenia, spychają na dalszy plan pojedynki między osobami dramatu. Bardziej zaintrygował mnie portret grupy, a szczególnie obraz rodziny walczącej o władzę. Pracę nad tekstem trzeba było zacząć od kondensacji, usuwając wszystkie ślepe dróżki i wątki mniej interesujące. Jednak moją ambicją było to, żeby pomimo różnych operacji na młodzieńczym tekście Szekspira, jego myśl została zachowana. Paradoksalnie, usuwając sporą część tekstu, stwarzaliśmy przestrzeń, w której jego SŁOWO mogło pełniej zaistnieć.

Oprócz decyzji redukcyjnych pojawiła się także potrzeba rozbudowania pewnych wątków. Krótka sekwencja, która zaczyna mój spektakl jest zaimportowana z „Henryka VI". W tej scenie mamy trzech braci: Edwarda, Clarence'a i Ryszarda. W „Ryszardzie III" nie występują razem. Widzimy więc Edwarda i Clarence'a manipulujących Ryszardem, który w ich imieniu zabija najpierw syna, a później męża Małgorzaty. Przyglądając się

Grzegorz Wiśniewski, styczeń 2013, Międzynarodowe Centrum Badań Szekspirowskich, UŁ (fragmenty):

tej scenie, można ustalić hierarchię między braćmi, można pokazać, jakie są ich rodzinne relacje. Zresztą, zawsze najbardziej interesowała mnie rodzina, szczególnie rodzina prezentowana w kontekście zła. Poza tym, ta radykalna sytuacja dojścia do władzy poprzez podwójne zabójstwo bardzo zdynamizowała początek spektaklu.

Marzyła mi się też postać – alter ego Ryszarda; zabójca, ale taki zabójca, który byłby przyjacielem Ryszarda i fascynował się nim. W sztuce jest postać, która pojawia się pod sam koniec by zabić spadkobierców Edwarda – Tyrrel. Pomyślałem, że może warto w niego zainwestować. Tyrrel pojawia się więc w spektaklu już na samym początku, w scenie zabójstwa Henryka VI. Ryszard zabija Henryka w Tower, ale daruje życie Tyrrelowi i wówczas następuje jakiś rodzaj przedziwnego związku między nimi, który jest dalej rozbudowywany w trakcie spektaklu.

Do skonstruowania sceny, w której Tyrrel zabija Riversa, posłużył mi fragment „Króla Leara". Jest tam scena wydłubywania oczu, bardzo interesująca, o spektakularnym okrucieństwie. Tyrrel poprzez kolejne, coraz bardziej okrutne i wyrafinowane morderstwa, uzależnia się od swego przełożonego. Apogeum wątku Tyrrela przypada na moment zabójstwa Lady Anny. U Szekspira nie widzimy tego morderstwa, mówi się tylko o nim, zresztą nie wprost. Musiałem powołać do życia scenę nie tylko z innego tekstu, ale z innego autora, z „Księżnej Damalfi" Webstera. Dzięki niej wątek Anny mógł pełniej wybrzmieć. Ta scena służy także Tyrrelowi. Kiedy Tyrrel zmuszony jest zabić niewygodną partnerkę Ryszarda, pierwszy raz waha się, dokonuje aktu refleksji: trzeba zabić kogoś, kogo Ryszard kochał.

Co ciekawe, kobiety w „Ryszardzie" są trochę zepchnięte na drugi plan. Wydawało mi się, że warto je wyeksponować. Na przykład, ważnym dla mnie zagadnieniem, chociaż bardzo mało wyartykułowanym w tekście, była relacja Ryszarda III z matką. Gdzieś na początku dramatu jest skromna scena, kiedy ona nie błogosławi syna, co jest bardzo dziwne i na co Ryszard zwraca uwagę. Później w sztuce matka mówi: „to straszne, że cię urodziłam, nie powinieneś się pojawić na świecie". Postanowiłem zrobić z tego momentu finałową scenę spektaklu.

Bardzo często, szczególnie w przypadku tak ogromnych tekstów, jakim niewątpliwie jest „Ryszard III", bywa się zmuszonym do redukcji materiału pierwotnego, a także do całkowitego zmaterializowania wątków ledwo zarysowanych przez autora, aby dopełnić swoje intuicje i marzenia. Jeżeli dobrze się pozna strukturę dramatu, jeżeli zna się inne teksty Szekspira, gdzie pewne motywy wracają, powtarzają się, zazębiają, wówczas można delikatnie tą materią manipulować, nie pozostając w sprzeczności z myślą autora.

Gabloty prezentujące zbiór kilkudziesięciu filmów z prywatnej kolekcji członków Centrum wyraźnie pokazują, że Szekspir w kinie to zjawisko złożone i trwałe. Początek kina ustala się zwyczajowo na rok 1895, a już cztery lata później mamy do czynienia z pierwszym filmem szekspirowskim – jednominutowym fragmentem „Króla Jana" w reżyserii W. K. Dicksona, który rozpoczął prawdziwą lawinę adaptacji. To w epoce kina niemego Szekspira ekranizowano najczęściej, bo aż około 400 razy! Adaptowanie jego dzieł na tak masową skalę sprawiło, że X muza, do której początkowo podchodzono nieufnie, również zyskała na popularności. W okresie udźwiękowienia kina, dla wielu aktorów mówienie wersem szekspirowskim było prawdziwym testem możliwości wokalnych, tak jak w przypadku pierwszego filmu szekspirowskiego z dialogami – „Poskromienie złośnicy" z 1929 roku z Mary Pickford i Douglasem Fairbanksem.

Gablota „Adaptacje filmowe dzieł Szekspira"

6 Szekspir w fimie

Agnieszka Rasmus

Szekspir był wykorzystywany w filmie nie tylko jako dowód umiejętności aktorskich, ale również do celów propagandy – na przykład w okresie drugiej wojny światowej „Henryk V" Laurence'a Oliviera miał za zadanie pokrzepić walczące wojska. Szekspir w kinie służył także jako pole bitwy innego rodzaju – odwiecznie trwającej wojny pomiędzy różnymi stylami filmowymi, szkołami gry aktorskiej czy odmiennymi interpretacjami reżyserskimi.

Poza tym, Szekspir pojawia się na ekranie nie tylko w języku angielskim. Jego bohaterowie i historie inspirują twórców na całym świecie, stąd Szekspir po rosyjsku, fińsku, francusku, polsku, czy też Szekspir odziany w strój samurajów. Dzięki wyobraźni scenarzystów, tło akcji jego dzieł przenoszone było już na szkolne boisko koszykówki, ulice zwaśnionych gangów, do biur w drapaczach chmur, czy też do baru fast-food. Wiele filmów opartych na dziełach Stratfordczyka przeniknęło do kultury popularnej, inne stały się wręcz podręcznikowymi lekcjami historii kina, dającymi nam wgląd w zmieniające się nurty, rozwój technologii oraz zmienne gusta widowni. Przeglądając filmowe wersje jego dzieł na wystawie, nasuwa się refleksja, że są one przede wszystkim barometrem współczesności – lustrem, w którym każde pokolenie pragnie ujrzeć swoją twarz.

Gablota „Adaptacje filmowe dzieł Szekspira"

Łódź Szekspirowi
w 450. rocznicę urodzin

Autor zdjęć z wystawy:
Filip Jesionek

Afisz do polskiej prapremiery „Tytusa Andronikusa” w Teatrze im. Stefana Jaracza w Łodzi
z archiwum Teatru im. Stefana Jaracza w Łodzi

Camille O’Sullivan w spektaklu „Gwałt na Lukrecji” w Teatrze im. Stefana Jaracza
w ramach II edycji festiwalu *Nowa Klasyka Europy*
zdjęcie autorstwa Keitha Pattisona

Plakat do spektaklu „Ryszard III” w Teatrze im. Stefana Jaracza w Łodzi
autorstwa Mariusza Grzegorzka